

Зміст конституційного права на особисте життя

Стадник І. М.¹

Опубліковано	Секція	УДК
25.11.2022	Право	342.7

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7874829>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена визначенню змісту конституційного права на особисте життя. Автор наголошує, що одним з найважливіших завдань чинного законодавства є подальше вдосконалення та розвиток правової регламентації права на особисте життя, яке на сьогодні прямо не закріплено в Конституції України. У чинних актах не знайшли вирішення питання щодо законодавчого визначення поняття права на особисте життя, на доктринальному рівні немає єдності у підходах щодо визначення самого поняття «особисте життя», його змісту та співвідношення з поняттям приватності, приватного життя. Різні підходи до визначення і розуміння цього права призводять до зловживань даним правом та помилок у правозастосовчій діяльності, не сприяє її стійкості та єдності, ускладнює охорону і захист конституційного права на особисте життя як одного з фундаментальних прав людини. Тому постає питання визначення права на особисте життя як окремого конституційного права людини, встановлення його змісту.

Наголошується, що саме особисте (приватне) життя відбиває прагнення кожної людини мати свій власний світ різноманітних відносин - сімейних, інтимних, дружніх, ділових, які не підлягають контролю з боку держави та окремих громадян. Особисте життя представляє собою благо, право на яке має бути закріплено в Конституції держави поряд з іншими правами і свободами людини і громадянина. Визначення самостійного конституційного права на особисте життя та його змісту надасть можливості ефективної реалізації зазначеного права, його охорони і захисту у разі порушення.

Автор вважає за доцільне виділення окремого конституційного права людини на особисте життя як її гарантованої автономії від держави, суспільства, інших людей і пропонує закріпити це право у статті 32 Конституції України. На підставі аналізу наукових поглядів, практики ЄСПЛ, КСУ на зміст конституційного права на особисте (приватне) життя автор пропонує визначити його складові елементи (можливості), зазначив, що право особи на власну поведінку в особистому житті полягає, по-перше, у праві на особисту автономію; по-друге, у праві на людську індивідуальність та індивідуальний розвиток; по-третє, у праві на фізичну, психічну і моральну цілісність; по-четверте, у праві на особисту таємницю і конфіденційність інформації про себе і своє життя.

Ключові слова: особисті права людини, конституційне право на особисте життя, зміст права на особисте життя, складові права на особисте життя, особисте життя,

¹ Стадник І.М., заступник голови, Вінницький апеляційний суд, <https://orcid.org/0000-0003-0827-376X>

приватне життя, приватність, право на приватність, захист прав людини, захист права на особисте життя, невтручання в особисте життя людини, ЄСПЛ, КСУ.

The Content of the Constitutional Right to Personal Life

Annotation. The article is devoted to defining the content of the constitutional right to personal life. The author emphasizes that one of the most important tasks of the current legislation is the further improvement and development of the legal regulation of the right to personal life, which is currently not directly enshrined in the Constitution of Ukraine. In the current acts, the issue of the legislative definition of the concept of the right to personal life has not been resolved, at the doctrinal level there is no unity in approaches to the definition of the very concept of "personal life", its content and relationship with the concept of privacy, private life. Different approaches to the definition and understanding of this right lead to abuse of this right and errors in law enforcement activities, do not contribute to its stability and unity, complicate the protection and protection of the constitutional right to personal life as one of the fundamental human rights. Therefore, the question arises of defining the right to personal life as a separate constitutional human right, establishing its content.

It is emphasized that the personal (private) life itself reflects the desire of each person to have his own world of various relationships - family, intimate, friendly, business, which are not subject to control by the state and individual citizens. Personal life is a good, the right to which should be enshrined in the Constitution of the state along with other rights and freedoms of a person and a citizen. The determination of the independent constitutional right to personal life and its content will provide opportunities for the effective implementation of this right, its protection and protection in case of violation.

The author considers it expedient to single out a separate constitutional right of a person to personal life as his guaranteed autonomy from the state, society, and other people and suggests enshrining this right in Article 32 of the Constitution of Ukraine. Based on the analysis of scientific views, the practice of the ECHR, CCU on the content of the constitutional right to personal (private) life, the author proposes to define its constituent elements (possibilities), noted that the right of a person to his own behavior in his personal life consists, first of all, in the right to personal autonomy; secondly, in the right to human individuality and individual development; thirdly, in the right to physical, mental and moral integrity; fourth, in the right to personal privacy and confidentiality of information about oneself and one's life.

Keywords: personal human rights, constitutional right to personal life, content of the right to personal life, components of the right to personal life, personal life, private life, privacy, right to privacy, protection of human rights, protection of the right to personal life, non-interference in a person's personal life, ECHR, CCU.

Вступ

Одним з найважливіших завдань чинного законодавства є подальше вдосконалення та розвиток правової регламентації права на особисте життя, у яке ніхто не може зазнавати втручання, як проголошено у статті 32 Конституції України [1]. Існуючий нормативний масив, який регулює право на невтручання в особисте життя, досить великий, проте деякі акти не узгоджені між собою, деякі потребують зміни чи доповнення, інші підлягають скасуванню як такі, що суперечать Конституції України, міжнародним стандартам у сфері захисту основних права і свободи людини. У чинних актах не знайшли вирішення питання щодо законодавчого визначення поняття права на особисте життя, на доктринальному рівні немає єдності у підходах щодо визначення самого поняття «особисте життя», його змісту та співвідношення з

поняттям приватності. Різні підходи до визначення і розуміння цього права призводять до зловживань даним правом та помилок у правозастосовчій діяльності, не сприяє її стійкості та єдності, ускладнює охорону і захист конституційного права на особисте життя як одного з фундаментальних прав людини.

Проблеми невтручання в особисте життя, права на особисте життя, приватності не є новими для юридичної науки, однак ґрунтовні їх дослідження проводилися, як правило, за окремими аспектами міжнародно-правового, цивільно-правового або кримінально-правового характеру. Розгляду понять «особисте життя», «приватне життя», їх співвідношенню, а також змісту права на особисте життя та його захисту були присвячені наукові праці О.О. Андрієвської, В.І. Бобрика, А.Б. Венгерова, Н.О. Горобець, О.П. Горпенюка, О.В. Давидчука, Л.В. Ємчук, А.О. Іщенко, Ю.В. Кириченка, С.Т. Мішуровської, Т.А. Плутагар, П.М. Рабіновича, К.Р. Резворович, Г.Б. Романовського, Н.І. Свадеби, В.О. Серьогіна, В.С. Сивухіна, М.М. Слабан, С.О. Сліпченка, О.В. Стогової та інших. Але відсутність окремого конституційного права на особисте життя, не визначеність його складових елементів надає змоги говорити про актуальність теми, що досліджується.

Відповідно, *метою даної статті* є визначення змісту конституційного права на особисте життя, встановлення його проявів.

Результати

Стаття 32 Конституції України закріплює право кожного на невтручання в його особисте і сімейне життя, відтворюючи положення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Право на повагу до приватного і сімейного життя» [2] (у Додатку до Протоколу 11 до цієї Конвенції стаття 8 має назву «Право на поважання особистого і сімейного життя» [3]). Право на невтручання в особисте життя особи або право на його повагу відноситься до системи конституційних прав і свобод людини і громадянина і спрямовано на задоволення свободи в улаштуванні особистого життя як духовної (нематеріальної) потреби [4, с. 48].

Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму рішенні № 2-рп/2012 від 20.01.2012 р. наголошує, що «право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві» [5]. Саме приватне життя відбиває прагнення кожної людини мати свій власний світ різноманітних відносин - сімейних, інтимних, дружніх, ділових, які не підлягають контролю з боку держави та окремих громадян і які роблять останніх щасливими особистостями. Як зазначав відомий науковець і правозахисник, лауреат Нобелівської премії академік А.Д. Сахаров, «Щастя людей, зокрема, забезпечено їхньою свободою у праці, у споживанні, в особистому житті, в освіті, у культурних та суспільних проявах, свободою переконань та совісті, свободою інформаційного обміну та пересування» [6, с. 25-26].

Зазначимо, що у міжнародних актах, актах національного законодавства, у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) і КСУ поняття особистого і приватного життя використовують як синонімічні. Разом з тим, в цих документах ми можемо знайти і підтвердження того, що ці поняття є різними. Так, у рішенні КСУ від 20.01.2012 р. надано визначення поняттю *особистого життя*, яке уявляє собою поведінку фізичної особи «у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування», але поряд з цим визначається *право на приватне життя*, яке «розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб»

(п. 3.1) [5]. У рішенні ЄСПЛ по справі «Денісов проти України» від 25.09.2018 р. Суд зазначає, що «термін «приватне життя» є широким поняттям, яке не має вичерпного визначення», і включає в себе не «лише «внутрішнє коло», у якому особа може жити своїм особистим життям на власний вибір і цілковито виключати з нього зовнішній світ, який не входить до цього кола», але й «відносини з іншими людьми та зовнішнім світом» (пп. 95, 96) [7]. Ці положення також підтверджують думку автора про співвідношення приватного і особистого життя, в якому перше поняття є ширшим за друге [8, с. 147].

Хочемо звернути увагу, що термін «повага» (до особистого життя), який використовується у статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, на думку Дж. Фосетта, з якою автор погоджується, «належить до сфери манер, а не права» [9, с. 211]. Використання такого формулювання свідчить про два моменти, по-перше, про надання державам широкого кола можливостей самостійного встановлення своїх як негативних, так і позитивних зобов'язань щодо охорони та захисту цього права; по-друге, про вказівку на суб'єкта визначення сфери особистого життя – самого індивіда.

Слід зазначити, що слово «право» вживається у двох значеннях — об'єктивному та суб'єктивному. Цей поділ був обґрунтований ще у середині XIX століття і зараз є загальноновизнаним. Право розглядається як би у двох площинах: з одного боку, як норми, що встановлюються державою та обов'язкові для всіх, тобто об'єктивне право, а з іншого — все, що пов'язано з їх реалізацією, ті конкретні можливості, повноваження, дії, які людина могла б використовувати або фактично використовує на основі та в межах цих норм, тобто суб'єктивне право (воно вказує на належність права суб'єкту та відображає здатність, волю, бажання, свідомість суб'єкта використовувати це право).

Як зазначає В. Серьогін, «в українській мові, як і в більшості європейських мов словом «право» позначаються два окремих поняття: система (сукупність) встановлених соціальних загальнообов'язкових норм (правил), яка у вітчизняній юриспруденції має назву об'єктивного права та можливості особи як міра її можливої поведінки, які закріплені у конституціях та інших актах національного законодавства і міжнародно-правових актах, так звані суб'єктивні права. ... Коли ми кажемо право на труд, право на відпочинок, право на освіту тощо, ми застосовуємо слово «право» в значенні можливостей людини, якими вона на свій розсуд може скористатися або ні» [10].

З іншого боку, основою змісту права людини (тобто суб'єктивного права) є її можливості діяти певним чином чи утримуватися від певних дій задля задоволення власних потреб та інтересів [11, с. 121]. Згідно з усталеним загальнотеоретичним розумінням у змісті суб'єктивного юридичного права виокремлюються певні можливості: а) право особи на власну поведінку; б) право вимагати від інших суб'єктів, зокрема від держави, невтручання в означені сфери, тобто дотримання «негативних обов'язків»; в) право вимагати від держави дій із забезпечення безперешкодної реалізації вказаних можливостей, створення умов для їхнього здійснення, їхньої охорони, а також захисту у разі створення перешкод у реалізації з боку суб'єктів приватного чи публічного права [12, с. 79].

Деякі науковці додають також ще одну складову – «можливість користуватися на основі даного права певним соціальним благом. Іншими словами, суб'єктивне право може виступати як право-поведінка, право-вимога, право-домагання і право-користування» [13, с. 90]. Як зазначає В. Серьогін, з думкою якого погоджується й автор, «більш точною є характеристика суб'єктивного права як міри поведінки, а тому й міри володіння певним соціальним благом. Користування благом — це мета і разом із тим змістовна сторона суб'єктивного права. Можливість користування певним благом не є самостійним структурним елементом суб'єктивного права, оскільки розкриває

змістовну сторону всіх можливих варіантів зовнішньої поведінки у межах суб'єктивного права» [13, с. 91]. Отже, користування певним соціальним благом і є загальним поняттям, яке має прояв у трьох складових структурних елементах права на таке соціальне благо (в даному випадку особисте життя і буде таким соціальним благом).

Таким чином, з'являється потреба у виділенні окремого самостійного конституційного права на особисте життя, яке на сьогодні закріплено в нормах галузевого законодавства – статті 301 Цивільного кодексу України. Аналіз частини 1 статті 32 Конституції України надає можливість стверджувати, що в ній закріплюється лише одна із можливостей, що становить зміст такого суб'єктивного права – невтручання інших суб'єктів в особисте життя. Як справедливо наголошує В.І. Бобрик, «зазначену конституційну норму необхідно розглядати в ширшому розумінні, адже, встановлюючи заборону втручання в особисте життя, законодавець передбачав наявність цієї сфери життєдіяльності, тому можна стверджувати про конституційне проголошення права на особисте життя» [14, с. 80]. Тому пропонується на конституційному рівні закріпити право кожного на особисте життя. Власне особисте життя розуміти як «власну поведінку людини та її поведінку у стосунках з іншими людьми поза межами виробничої і громадської діяльності, здійснення публічних функцій, що саморегулюється внутрішніми моральними настановами і не контролюється суспільством і державою» [15, с. 66].

Звідси, правове регулювання особистого життя лише встановлює межі його недоторканності («приватності»), межі допустимого втручання в особисте життя, що говорить про встановлення поваги до нього. Це підтверджується і дослідниками справ, що розглядались ЄСПЛ, про порушення статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які, як зазначає Д. Гом'єн, дійшли висновку, що ідея права на повагу полягає в покладанні на зобов'язаних суб'єктів двох взаємопов'язаних зобов'язань: по-перше, утримуватися від довільного втручання в приватну сферу людини (тобто негативне зобов'язання); по-друге, дійсно поважати приватне життя людини, що полягає у створенні найсприятливіших умов для розвитку людської особистості, вільного прояву її індивідуальності, усунення перешкод, які заважають нормальній життєдіяльності в приватній сфері тощо (тобто позитивне зобов'язання) [16, с. 72]. Як наголошує О.В. Давидчук, «зобов'язання держави поважати приватне життя людини шляхом контролю за діяльністю її службовців та офіційних осіб поширюється на таку ж діяльність приватних осіб, наприклад приватних детективів або репортерів. У цьому аспекті держава наділена широкими повноваженнями щодо власної оцінки того, яких заходів необхідно вжити для реалізації цього позитивного обов'язку» [17]. Таким чином, на нашу думку, доречним є закріплення в Конституції України не тільки права на особисте життя, але і на повагу до нього, що буде відповідати міжнародним стандартам.

Слід зазначити, що певні труднощі викликає визначення такої складової змісту права на особисте життя як права особи на власну поведінку через те, що, по-перше, власне таке окреме право не визначено в Конституції України, по-друге, немає визначення саме особистого (приватного) життя, меж його прояву, підходів до його розуміння.

Аналізуючи різні наукові підходи, слід зазначити, що власна поведінка особи як прояв змісту права на особисте життя розглядається, як правило, через сфери або сторони прояву особистого (приватного) життя. Так, Л.О. Красавчикова виділяє десять сторін прояву приватного життя: інтимна - визначає індивідуальність особистості; побутова - визначає уклад повсякденного життя; сімейна - охоплює відносини в родині; майнова - визначає порядок і характер користування речами; культурна - виявляється

в освоєнні людиною досягнень культури; організаційна - проявляється у встановленні розпорядку дня, виборі місця навчання і т.д.; санітарно-гігієнічна - охоплює особисту гігієну; оздоровча - проявляється в діях, спрямованих на підтримку здоров'я; сторона вільного часу - охоплює відпочинок і розваги; комунікаційна - визначає неформальні зв'язки. Н.П. Лепьошкина виділяє шість складових приватного життя як соціального явища: внутрішню духовну сферу, сферу міжособистісного спілкування та зв'язків, організаційну складову, медико-фізіологічну складову, сферу поведінки і майнову сферу [18, с. 89-90]. Г.Б. Романовський розглядає особисте життя через коло неформального спілкування; вимушені зв'язки; власний внутрішній світ людини; родинні зв'язки і релігійні переконання [19, с. 54].

На думку А. Вестіна, приватність має прояв у чотирьох елементах: усамітнення (людина відокремлена від спільноти та вільна від стороннього спостереження); інтимність (близькі та відверті взаємини між двома або більше людьми); анонімність (стан приватності, за якого людина перебуває в громадському місці, але залишається вільною від ідентифікації та стеження); збереження таємниці (потреба людини обмежувати обіг особистої інформації) [20, с. 131]. О.В. Давідчук зазначає, що приватне (особисте) життя «охоплює захищеність персональних даних, право на усамітнення, підтримання стосунків з іншими людьми, право особи на моральну та фізичну цілісність, включаючи сексуальне життя, право особи на доступ до інформації, пов'язаної з її усиновленням, право на встановлення батьківства, визначення, чи та чи інша дитина є рідною дитиною того чи іншого дорослого» [17]. В.І. Бобрик пропонує визначати зміст права на особисте життя у таких правомочностях: мати особисте життя; визначати своє особисте життя й режим доступу до інформації про нього; вимагати від інших осіб утримуватися від втручання в цю сферу (не порушувати її недоторканність, таємницю й конфіденційність) [14, с. 172].

Погоджуючись з висновком ЄСПЛ про неможливість і недоцільність встановлення вичерпного поняття сфери приватного життя [21, с. 294], на підставі узагальнення наукових позицій, аналізу рішень ЄСПЛ щодо порушення статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема, справ Х та У проти Нідерландів, 1985 р.; Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства, 1993 р.; Х проти Австрії, 1979 р., Петерс проти Нідерландів, 1984 р.; Ранінен проти Фінляндії, 1997 р. та інші [22, с. 373], було зроблено висновок, що активна поведінка особи при реалізації конституційного права на особисте життя має прояв у наступному.

По-перше, у праві на особисту автономію, що включає в себе право на усамітнення, вибір поведінки у сексуальному житті, сімейному житті, духовній сфері, прояв у активних соціальних стосунках. По-друге, у праві на людську індивідуальність та індивідуальний розвиток, що полягає у можливості визначення і зміни статі (гендерна ідентифікація), зміни імені, визначення походження, право на збереження своєї самобутності. По-третє, у праві на фізичну, психічну і моральну цілісність, яке полягає у праві на здоров'я, інформацію про нього і чинники, що впливають на стан здоров'я, здорове довкілля, розпорядження своїм тілом, медичне втручання, донорство і трансплантація. По-четверте, у праві на особисту таємницю і конфіденційність інформації про себе і своє життя (висвітлення свого життя іншим особам, право на таємницю особистого життя, конфіденційність інформації про особу та її життя).

Визначення самостійного конституційного права на особисте життя та його змісту надасть можливість ефективної реалізації зазначеного права, його охорони і захисту у разі порушення.

Висновки

Таким чином, вважається за доцільне виділення окремого конституційного права людини на особисте життя як її гарантованої автономії від держави, суспільства, інших людей. Пропонується закріпити право людини на особисте життя, враховуючи нетотожність понять приватного і особистого життя, у статті 32 Конституції України: «Кожний має право на особисте життя та повагу до нього. Ніхто не може зазнавати втручання в його приватне і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Аналіз наукових поглядів і практики ЄСПЛ, КСУ на визначення змісту конституційного права на особисте (приватне) життя надає змогу визначити його три складові елементи (можливості): а) право особи на власну поведінку в особистому житті; б) право вимагати від інших суб'єктів, зокрема від держави, невтручання в особисте життя, тобто дотримання «негативних обов'язків»; в) право вимагати від держави дій із забезпечення безперешкодної реалізації вказаних можливостей, створення умов для їхнього здійснення, охорони, а також захисту у разі створення перешкод у реалізації з боку суб'єктів приватного чи публічного права. Активна поведінка особи при реалізації конституційного права на особисте життя полягає, по-перше, у праві на особисту автономію; по-друге, у праві на людську індивідуальність та індивідуальний розвиток; по-третє, у праві на фізичну, психічну і моральну цілісність; по-четверте, у праві на особисту таємницю і конфіденційність інформації про себе і своє життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 14.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Протокол №11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини: Міжнародний документ від 11.05.1994 р. № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_536#Text
4. Сивухін В. С. Конституційне право людини і громадянина на невтручання в їх особисте і сімейне життя та його забезпечення органами внутрішніх справ України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2007. 234 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 9. Ст. 332.
6. Сахаров А.Д. Мир, прогресс, права человека: Статьи и выступления. Л.: Сов. писатель, 1990. 128 с. URL: https://imwerden.de/pdf/sakharov_mir_progress_prava_cheloveka_1990_text.pdf
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Денісов проти України від 25 вересня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c96#Text
8. Стадник І.М. Щодо співвідношення «приватного» та «особистого» життя. *Осінні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*. Випуск XXVIII: Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (Вінниця, 26 листопада 2020 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 268 с. С. 145-147.
9. Faucett J.E.S. *The Application of the European Convention on Human Rights* / Faucett J.E.S. [2nd ed.], 1987. 444 p.
10. Серьогін В. Поняття «право» та «закон» в контексті принципу верховенства права. URL: <https://legalitas.com.ua/ua/v-seregin-ponyatiya-pravo-i-zakon-v-kontekste-principa-verhovenstva-prava/>

11. Добрянський С. П. Діалектика загального й особливого у природних правах людини. *Права людини: соціально-антропологічний вимір*: колективна монографія. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 13. Львів: Світ, 2006. С. 118–129.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. К. : Атіка, 2001. 176 с.
13. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. №4 (63). С. 88-97.
14. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2004. 207 с.
15. Стадник І. М., Писарева Е. А. Конституційне право на особисте життя як об'єкт захисту. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 31. С. 62–67. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6450640>
16. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка. Львів: Кальварія, 2000. 182 с.
17. Давидчук О.В. Європейська Конвенція з прав людини та цивільне право. URL: <http://www.judges.org.ua/article/seminar21-7.htm>
18. Стадник І.М. Щодо визначення поняття приватного, особистого життя. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019-2020 рр. (квітень-травень 2021 р.). Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 385 с. С.89-91. URL: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/issue/view/370>.
19. Серьогін В. Приватне життя як об'єкт конституційного права на недоторканність приватного життя. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №1 (64). С. 51-62.
20. Посикалюк О.О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 204 с.
21. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела та практика застосування. К.: АртЕк, 1997. 624 с.
22. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-е, випр., доп. К.: Реферат, 2007. 848 с.